

La Pesca al Maresme (II): la teranyina

Manel Teodoro i Sadurní, Biòleg

Al número anterior l'autor ens va descriure les característiques de l'art de pesca conegut amb el nom d'art de bou, un ormeig de xarxa que s'arrossega pel fons del mar. En aquest segon lliurament ens parla de les característiques de la pesca a la teranyina, l'art d'encerclament més important dels que s'utilitzen actualment al Maresme.

La teranyina és, actualment, l'art d'encerclament més important dels que s'utilitzen a les costes del Maresme. La principal diferència amb la resta d'arts d'encerclament, (al Maresme, avui en dia, a més a més de la teranyina sols s'empra l'art clar), està en el fet d'utilitzar la llum per atreure i concentrar el peix i en el diàmetre de la malla de l'art.

La teranyina és un art de pesca relativament recent. Fou introduït a Catalunya pels voltants del primer decenni d'aquest segle i va substituir de manera dràstica als sardinals, l'ofici de mar més important de la comarca en aquell temps.

Fins a l'aparició d'aquest art, els petits pelàgics, sobretot la sardina (*Sardina pilchardus*) i el seitó (*Engraulis encrasicolus*) es capturaven amb els sardinals. La importància d'aquests a les nostres costes era enorme. El sardinal era l'art de pesca que ocupava a més gent de mar, tant a l'hora de pescar com a les

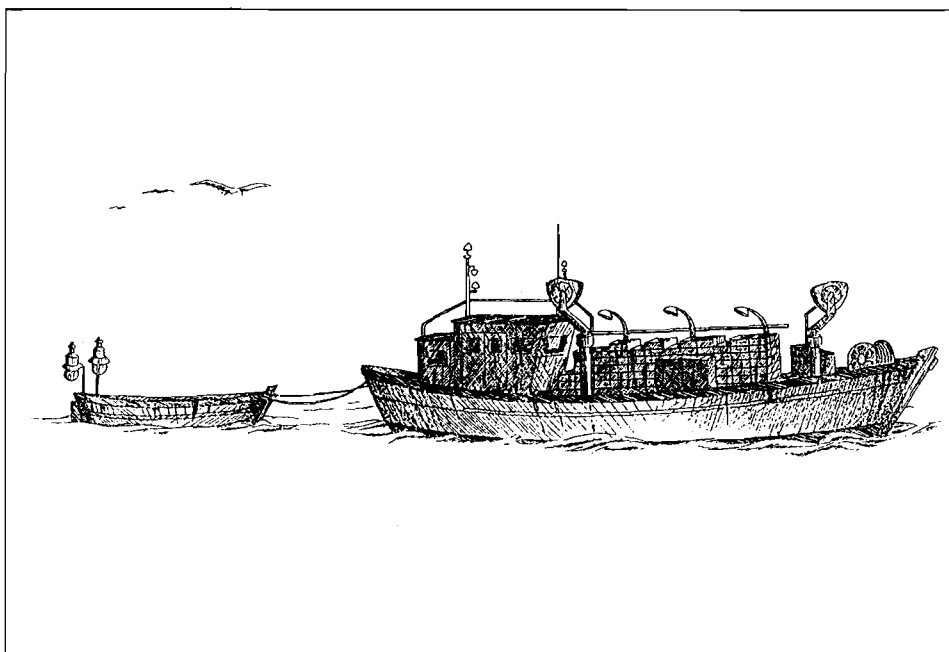
i n d ú s t r i e s auxiliars, en especial les de salaor del producte capturat. Un sardinal era una xarxa rectangular formada per quatre peces d'11 cm. de malla que feien 14 bracs d'alçada per 74 de llargada, amb una relinga superior de suro i una inferior de plom. Aquesta xarxa es calava a mercè del corrent a uns

quinze metres de profunditat i quan una mola topava amb l'art s'hi emmallava i era capturada.

Els sardinals es podien calar de matinada. En aquest cas, les barques sortien pels volts de les dues o a la prima si ho feien a mitja tarda. Tant en un cas com en l'altre s'anava unes dues o tres milles mar endins i es deixava calat el parany durant almenys dues hores.

El sardinal era ja al segle XVIII el principal art de pesca que es practicava a la nostra comarca, tal i com es recull en una serie d'articles del *Reglamento de la navegación y pesca de la provincia marítima de Mataró* de Manuel Zalvide, de l'any 1773. Així, es llegeix a l'art. 43, que fa referència a la reglamentació del palangre: "Como en esta provincia es tan esencial la pesca de sardina y anchoa y gardan su temporada que se hace forzoso aprovechar...". Pel que fa a la reglamentació d'aquest art al llarg del segle XVIII, s'estipula la prohibició de que la xarxa toqués fons sota una sanció de quatre lliures.

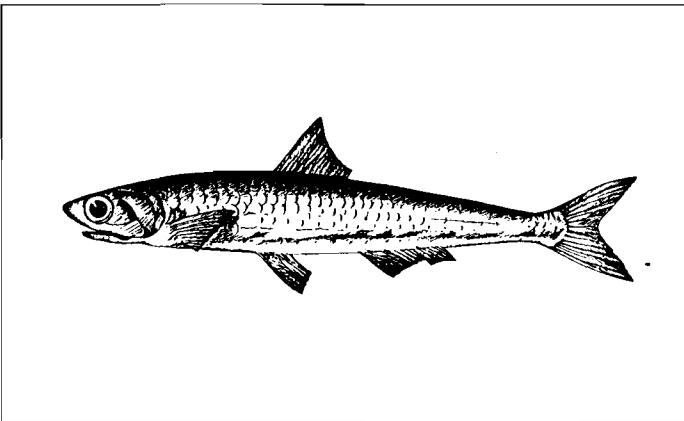
L'origen de la teranyina és un xic confós. Es creu que prové del nord d'Espanya, d'un art utilitzat sobretot a Galícia a n o m e n a t "traíña", que ja es coneixia a Catalunya de ben antic, tal i com es desprèn del reglament de Zalvide, on es llegeix a l'art. 58 "No podrá embarazarse la pesca llamada

Teranyina i bot de la llum (Dibuix T. Bombí)

traïña o taraïna con que se cogen sardina, besugo, pagel, doradas, lenguados y otras clases, pero deberá precisamente ser la malla de la capacidad, o cavida, que en la más estrecha puedan comodamente entrar dos dedos, y con seis, o siete cuerdas por banda, de treinta brazas de largo cada una; poco plomo, y mucho corcho, de forma, que aunque llegue al fondo no le rasque ni prive al pescado de su cama y sustento”, malgrat que en aquest cas, sota la denominació de “traïña”, es fa referència a un art de platja semblant a la xàvega. D’altres pensen que l’origen d’aquest ormeig cal cercarlo en pescadors del nod de la Costa Brava que van unir peces de sardinals per fer un art d’encerclament. Aquest però, no tenia sàgula que el tanqués.

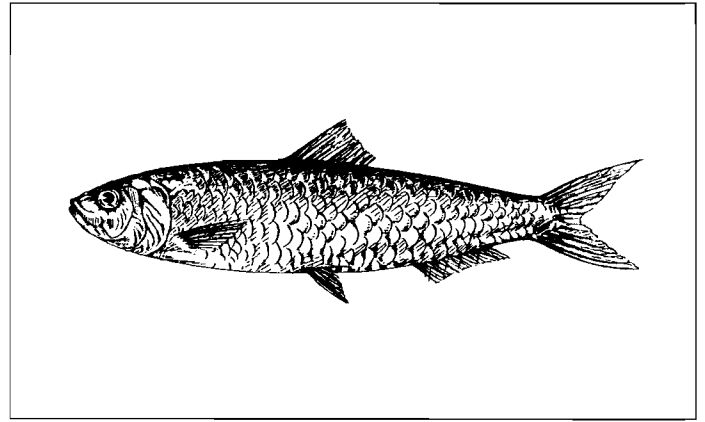
D’una manera o altra la pesca a l’encesa, característica principal de la teranyina, ja es practicava a Catalunya des de fa gairebé un mileni. En un principi la llum que s’utilitzava per atreure i concentrar el peix era produïda per llenya, en concret, teies de pi, que cremaven en una espècie de graella anomenada fester. Més

Seitó (*Engraulis encrasicolus*). Dibuix T. Bombí

endavant, la llenya va donar pas als cremadors d’acetilè, que es generava amb un gasòmetre de carbur càlcic. En un primer moment de manera submergida en una mena d’urna de vidre que s’anomenava sepulcre, i més endavant penjant els llums a la popa del bot del mateix nom. Aquest sistema es va mantenir fins els voltants de l’any 1925, quan l’acetilè va ser substituït per la benzina, un combustible molt més eficient i econòmic. Les primeres llums d’aquest tipus portaven una sola samarreta de 500 bugies. Pels voltants dels anys 50, el bot de llum era provist de 2 a 4 llums de 2000 bugies cadascuna. Avui en dia la benzina ha donat pas al butà i aquest a les modernes bombetes elèctriques alimentades per bateries.

El cert és que l’aparició de les primeres teranyines a les nostres costes, pels voltants de 1910, no va estar exempta de molts recels per part dels pescadors del moment, sobretot pels sardinalers, que veien en aquest art un sistema de pesca que podria exhaurir els recursos que ells explotaven. La introducció del nou enginy va ser

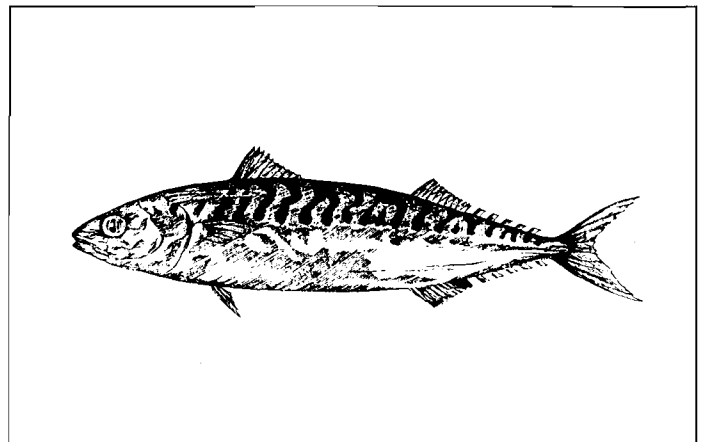

Sardina (*Sardina Pilchardus*). Dibuix T. Bombí

bastant conflictiva i fins i tot en algunes viles properes com Lloret i Blanes es van constituir associacions per protegir els drets dels sardinalers i per evitar el desenvolupament la teranyina, de forma que durant un cert temps la teranyina va ser considerada com un art prohibit. Tots aquests esforços van servir de ben poc, ja que molt aviat es va imposar als sardinals i aquests no van tenir altre remei que reconvertir els seus vaixells i armar-los amb teranyines. La plena legalització de la teranyina va coincidir amb l’inici de la guerra del 36.

Les captures

La teranyina és un art de pesca adaptat a la captura del peix blau. Dins d’aquest grup, les captures més abundants són les de sardina, seitó i verat (*Scomber scombrus*), és a dir, el subgrup format per les espècies de menor tamany. Sota el terme de peix blau s’inclouen totes aquelles espècies que tenen una sèrie de característiques comunes: 1) Són individus pelàgics, és a dir, nedadors. En aquest sentit, el seu cos fusiforme els permet un gran hidrodinamisme i a més la coloració platejada al ventre i blau verdosa al dors i flancs es pot interpretar com un mimetisme per protegir-se dels seus depredadors. 2) Periòdicament realitzen migracions, tant verticals com horitzontals. Sembla que la finalitat de les migracions horitzontals és sobretot reproductora, mentre que la de les

Verat (*Scomber scombrus*). Dibuix T. Bombí

emigracions verticals és alimentària. 3) Tenen la carn vermellova amb un contingut de greix superior al 5%. Precisament aquest percentatge en greixos va fer que durant una bona colla d'anys els dietistes pensessin que aquest aliment no era el més adient per una dieta equilibrada. Més endavant es van demostrar els avantatges del consum de la carn d'aquestes espècies i es va desterrar per sempre aquesta llegenda negra que va acompanyar durant tants anys el peix blau. 4) Tant la sardina com el seitó, són espècies situades als primers nivells de la xarxa tròfica, car s'alimenten filtrant organismes plactònics per mig de les branquispines. 5) Des del punt de vista ecològic aquestes espècies pertanyen al grup de l'estratègia de la "r", individus amb una taxa reproductora elevada (la producció d'ous de la sardina està al voltant dels 100.000) i un cicle de vida curt (el període màxim de vida de la sardina és de 4-5 anys i la primera fressa es produeix al segon any, mentre que el seitó assoleix la maduresa sexual al final del primer any de vida) 6) Són espècies gregàries, és a dir, formen bancs o moles que quan s'apropen a les aigües litorals seran capturades per l'enginy. La sardina ho fa a la primavera, a la recerca d'aliment, mentre que el seitó s'apropa a la costa per realitzar la fressa al mateix temps i la finalitza en acabar l'estiu. Serà llavors quan es produirà el màxim de captures.

Aquesta fluctuació anual en les captures, amb màxims en la primavera/estiu i mínims a la tardor/hivern, ha estimulat l'art de conservar aquestes espècies per poder ser consumides en èpoques d'escassetat. La tradició conservera de Catalunya, si bé no tan important com en altres indrets, presenta productes d'excel·lent qualitat i

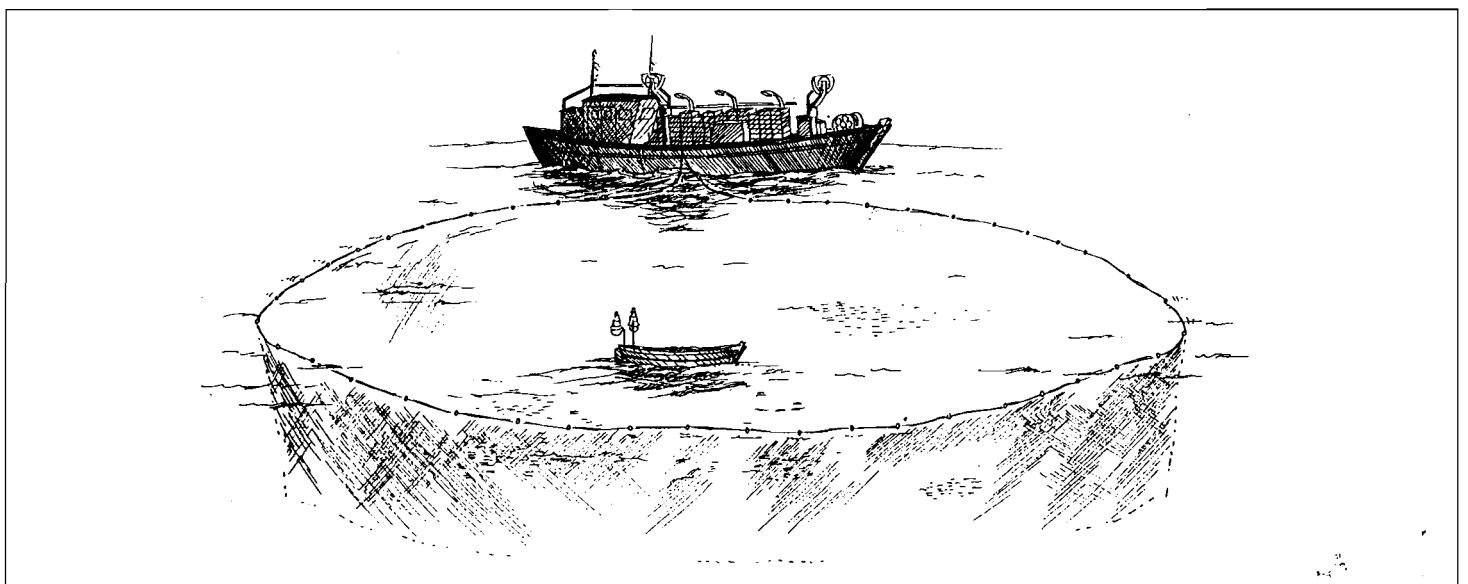
reconeguts arreu. Al Maresme, les indústries conserveres de sardina i seitó en salaó han desaparegut. La importància d'aquesta activitat en èpoques on la nevera no existia queda reflexada en la preocupació que hi havia per mantenir els subministraments de sal a les esmentades indústries. Una mostra de la dependència que va prendre el subministrament de sal a la nostra indústria conservera es troba a l'apèndix del reglament elaborat per Muñoz de Guzmán a l'any 1786, on l'autor es fa ressò de les queixes dels pescadors de la província marítima. Entre

elles destaca el fet de no poder disposar sempre de sal, i a més denuncia el fet que aquesta aquesta assolia sovint preus exagerats. Al segle XVIII la sal només es podia adquirir a la comarca als alforins de Mataró i Blanes.

En referència a l'abundor de peix en algunes temporades, llegim a l'article 66 del reglament de Manuel de Zalvide el següent: "Los matriculados se dedicaran com mayor empeño a la pesca para abasto de los pueblos y aprovecharan la de la sardina y anchoa, a fin de conducir la sobrante a reinos extranjeros salandolas con cuidado". Avui en dia, la major part de seitó que s'agafa a les costes del Maresme és adquirit a l'engròs per les indústries conserveres d'arreu.

Altres representants del grup de peixos blaus són la tonyina (*Thunnus thynnus*) i el bonítol (*Sarda sarda*), que s'havien capturat des de molt antic amb uns arts fixes de forma laberíntica, les almadraves. A la comarca n'hi havia de molt famoses. Actualment aquestes ja han desaparegut del paisatge de la nostra costa i aquests grans pel·làgics són agafats amb curricans que porten armats les embarcacions que provenen del nord de la península, o

La fluctuació anual en les captures ha estimulat l'art de conservar aquestes espècies.

Encerclament o cercol (Dibuix T. Bombí).

bé, mar endins, per potents flotes estrangeres: italianes, franceses i fins i tot japoneses, que utilitzen una gran varietat d'arts, com ara les d'encerclament, de deriva o palangres de superfície.

La teranyina és un art d'encerclament o art de cercol, és a dir, es concentra el peix en un punt i s'encercla amb la xarxa. A grans trets la pesquera consisteix a atreure el peix cap a la superfície amb l'ajut del llum, que concentra la mola, cosa que es pot detectar amb claredat amb l'ecosonda. En aquest

El peix es posa en grans caixes amb gel perquè es deteriora ràpidament (Fotografia M. Teodoro)

moment l'aigua comença a bombollejar i la teranyina evoluciona en cercle a la màxima velocitat calant l'art. Finalitzada aquesta operació, que els pescadors anomenen "fer la cinta", el cercle queda tancat. A continuació, mercè a una corda que s'anomena sàgula i que passa per l'interior d'unes anelles metàl·liques, es tanca l'art per la part de sota. Un cop el peix queda atrapat dins la bossa que es forma amb la xarxa tancada per la sàgula, només caldrà hissar-lo, primer estibant l'art a bord amb l'ajut de l'halador i fent cada cop més petita la bossa. D'aquesta manera el peix es va concentrant al cap de l'art i posteriorment, amb l'ajut d'uns grans salabres, es va agafant per posar-lo en caixes de fusta. Mentre s'acaba aquesta operació, un grup de mariners va posant gel a les caixes amb peix, ja que la carn d'aquestes espècies es deteriora ràpidament amb les altes temperatures.

Les característiques de la teranyina

D'ençà de la seva aparició, la pesquera ha sofert una sèrie de modificacions, que igual que ha passat amb la resta d'arts de pesca, afecten sobretot els materials i els aparells utilitzats, restant la pràctica marinera pràcticament idèntica que en els seus orígens. Els avanços tecnològics en el món de la pesca mantenen l'essència de la tècnica i milloren les condicions de treball de la gent de la mar.

L'art o teranyina és una xarxa rectangular d'una longitud màxima de 300 m. i una alçada de 80 m. La malla mínima de l'art no ha de ser superior als 14 mm. La teranyina està armada amb una relinga superior de suros (buldau de suros) i una d'inferior de ploms (buldau de ploms) que porta unes anelles metàl·liques per on hi

passa una corda, la sàgula.

La barca de teranyina és una embarcació panxuda de gran tonatge, semblant als quillats, amb una potència màxima no superior als 45 cv. Es caracteritza per la presència d'un o dos bots auxiliars, un d'ells provist de llum, i per tenir a coberta una gran quantitat de caixes de fusta que ens fa adonar del volum de les captures. El pont de comandament es troba situat més aviat a la part posterior de l'embarcació, deixant així un espai considerable a proa per treballar. En aquest s'hi troben tots els aparells que fan més còmoda la pesquera, entre els que cal esmentar l'ecosonda, que serveix per detectar les moles de peix blau objecte de l'explotació. Abans de la generalització en la utilització de les modernes sondes, la pesquera era més complicada, ja que la intuïció del patró era l'eina bàsica que s'emprava. A més, amb les actuals ecosondes, a més de marcar les moles de peix, es pot distingir, segons la forma de la taca, l'espècie de la que es tracta, i es pot fer un seguiment de l'evolució de la mola fins arribar a la superfície. A proa s'hi troben una sèrie de politges elevades que s'anomenen llevador o halador, que faciliten enormement les maniobres a l'hora de pescar i redueixen la mà d'obra.

La tripulació d'una teranyina és bastant grossa. El nombre de mariners per barca està al voltant de les 10 a 15 persones. Aquest nombre pot augmentar o disminuir en funció de la mecanització de la barca i del volum de les captures al llarg de la temporada.

La flota de teranyines del Maresme es concentra pràcticament tota al port d'Arenys de Mar, malgrat que també n'hi ha alguna amb base al port de Mataró. Cada dia les teranyines surten aproximadament a les 10 de la nit i posen rumb a la recerca d'una bona mola de peix.

Arriben a partir de les 7 del matí. En aquest moment descarreguen les caixes de peix i les porten al rotllo on es subhasta. Aquesta subhasta, a diferència de la tarda, on hi ha una gran varietat d'espècies, es caracteritza per la quantitat molt més que per la varietat. El nombre d'espècies diferents es limita a unes poques i les vendes es fan a l'engròs. Per això és molt freqüent veure carregar caixes de peix blau acabat de pescar en camions isotèrmics d'arreu de l'estat.

El fons mínim on tenen permès de treballar les teranyines és de 35 m., malgrat que les barques que "van a l'art clar", una variant d'art d'encerclament, calen en fons inferiors, fins a 18 m., la qual cosa fa que es creï un cert malestar entre els pescadors, ja que s'exploten recursos demersals, els mateixos que els pescadors que van al bou. Entre les espècies que es capturen amb l'art clar cal destacar el grup que formen els espàrids: orada (*Sparus aurata*), marbre (*Lithognathus mormyrus*), pagell (*Pagellus erythrinus*), pagre (*Sparus pagrus*), besuc blanc (*Pagellus acarne*)... i aquestes embarcacions feinegen en llocs on hi tenen prohibit treballar els bous. La longitud màxima de l'art és de 330 m. amb una alçada de 25 m. D'entre l'impacte que produeix aquesta pesquera és important assenyalar que algunes vegades l'art es cala a sobre pradells de fanerògames marines (*Posidonia oceanica* i *Cymodocea nodosa*) i amb la relinga de ploms es malmet l'herbei.

La legislació pesquera espanyola prohibeix la utilització d'arts d'arrossegament pel·làgics per capturar sardina i seitó. Aquests però, estan plenament legalitzats a França, cosa que provoca conflictes entre els pescadors dels dos països de la Unió Europea.

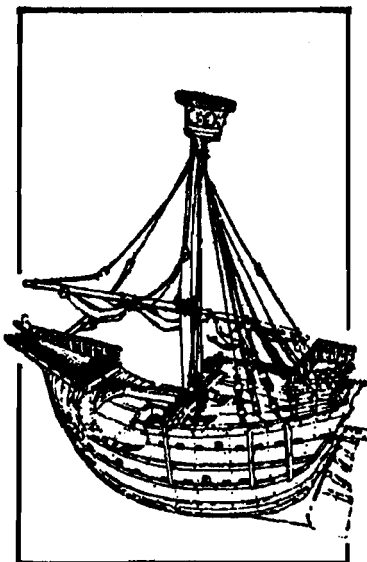
La flota de teranyines en general és bastant mòbil, és a dir, les barques canvien de base a mercè de les emigracions dels petits pel·làgics, en especial les del seitó. Aquest fet fa que durant l'època en què les captures són més importants, en els ports d'Arenys i de Mataró, s'hi puguin trobar vaixells amb base a altres indrets de l'estat, sobretot d'Andalusia i també amb menys freqüència d'italians o francesos. El mateix passa amb les

teranyines del Maresme, que poden fer campanyes a altres mars, tot depenent del pas del peix migrador. És precisament aquest moviment migratori que experimenta el peix blau el que fa que cada campanya de pesca no s'assembli gens a l'anterior i que darrera d'anys molt bons en

vinguin d'altres en què les barques es veuen obligades a estar amarrades a port per manca de peix. De la mateixa manera que es produeixen aquestes importants fluctuacions en les captures, el salari dels mariners també es veu afectat ja que, igual que passa amb altres pescadors, els mariners de la teranyina "van a la part", és a dir, el seu sou depèn del percentatge de captures, i es port donar el cas paradoxal que en unes poques jornades de bona pesca puguin compensar les penúries econòmiques que s'han patit durant alguns mesos dolents.

El descens continuat de les captures en alguns casos i la saturació dels mercats en altres ha fet que es plantegi seriosament l'establiment de vedes en determinades èpoques de l'any. Aquestes ja fa un temps que s'han establert en determinades cofradies de Tarragona i poc a poc es van instaurant a la resta del principat. Les vedes representen un fre a la sobrepesca i fan que es recuperin les poblacions

Les vedes representen un fre a la sobrepesca i fan que es recuperin les poblacions

Joan Prim i Terradas

MODELISTA RESTAURADOR DEL MUSEU MARÍTIM DE BARCELONA

C/. Pi i Margall, 34 - C/. Sant Isidre, 1, 2n-4a - Tels. 710 19 49 - 710 79 63
08192 SANT QUIRZE DEL VALLÈS